

Zbroj Alfonsa II. d'Este na státním zámku Konopiště v kontextu platnéřské produkce pro ferrarský vévodský dvůr v 16. století

Stanislav HRBATÝ

ANOTACE: Článek se zabývá analýzou portrétu Alfonsa II. d'Este, vévody z Ferrary, draženého v aukčním domě Dorotheum ve Vídni. Díky této analýze se podařilo identifikovat vyobrazenou zbroj na státním zámku Konopiště. Tyto poznatky jsou dále porovnávány s dochovanými portréty a zbrojí vévody Alfonsa II. d'Este pocházejících ze sbírky Ferdinanda II. Tyrolského.

Zámek Konopiště patří se svými bohatými sbírkami mezi přední památkové objekty v České republice. K jeho největším klenotům patří tzv. estenská zbrojnice, která se řadí k nejvýznamnějším sbírkám renesančních zbraní světového významu.¹ Tato stará rodová kolekce pochází z Itálie, a jak již z názvu vyplývá, náležela vévodům d'Este. Na počátku 19. století byla obohacena o rodovou sbírku markýzů Obizzi ze zámku Catajo. Ačkoli její kořeny sahají až do počátku 16. století, nedochoval se žádný seznam, na jehož základě by bylo možno jednotlivé předměty přiřadit ke konkrétní osobě. Z dochovaných inventářů zbrojnice z roku 1787 a 1803 lze podle popisu u některých předmětů určit, zda pocházejí ze sbírky rodu d'Este, nebo Obizzi, ale bližší určení většinou není možné.

■ Poznámky

1 Z relevantní literatury ke zbrojnici viz Ludiše Letošníková, *Zbrojnice na Konopišti*, Praha 1970. – Konstantina Blechová et al., *Le armi degli Estensi: la collezione di Konopiště*, Milano 1986. – Lionello G. Boccia, *Le Armerie Estensi nel Settecento*, Firenze 1988. – Idem, *Armature „estensi“: problemi e concomitanze*, *Schifanoia* 1988, no. 5, s. 9–22. – Idem – Patricia G. Curti, *Inventario Generale di tutte le Armi e Capi diversi componenti l'Armeria Nobile di Sua Altezza Serenissima, 1787*, Modena 1995. – Vladimír Dolínek, *Zbrojnice Konopiště*, Brno [2004?]. – Mario Scalini, *Appunti per lo studio delle armerie estensi*, in: *Un Rinascimento singolare, la corte degli Este a Ferrara*, Brusel 2003, s. 324. – Adriano Cavicchi, *Le Cavallerie estensi*, in: *Jadranka Bentini (ed.), Gli Este a Ferrara: Una corte nel Rinascimento*, Milano 2004. – Stanislav Hrbatý, *La guarnitura di Diana, gioiello dell'armeria estense del castello di Konopiště*, in: *Armi antiche, Bolletino dell'Accademia di San Marciano* 2013. – Mario Scalini – Nicoletta Giordani, *Rinascimento privato. Aspetti inconsueti del collezionismi*, Milano 2010. – Stanislav Hrbatý – Petr Czajkowski, *Malované zbroje na Státním zámku Konopiště*, Brno 2015.

Obr. 1. Battista di Nicolò Luteri, řečený Battista Dossi, portrét Alfonsa I. d'Este, vévody z Ferrary, inv. č. 450, Ministero per Beni e le Attività Culturali, Gallerie Estensi. Foto: Carlo Vannini, Archivio Fotografico delle Gallerie Estensi.

1

Obr. 2. Levá trmenová bota, Itálie 1550–1560, inv. č. 1397d-1, Ministero per Beni e le Attività Culturali, Gallerie Estensi. Foto: Stanislav Hrbatý, 2019.

Nejstarším dochovaným exemplářem militarií prokazatelně patřícím vévodům d'Este je pozdně gotické sedlo bohatě zdobené řezbou, které se nachází v Modeně v Gallerie Estensi.² Pravděpodobně zůstalo v modenském paláci po převozu většiny zbrojnice do Vídně. Typově se sedlo podobá vzorům evropských sedel konce 15. století. Jedná se o italskou provenienci určenou pro čelní představitele estenského rodu. Sedlo vzniklo přibližně kolem roku 1480 a zcela jistě není starší než z roku 1471, protože po tomto roce vystřídal na vévodské stolici zesnulého Borsa d'Este (1413–1471) nový vévoda Ercole I. (1431–1505). Toto sedlo náleželo s největší pravděpodobností právě novému vévodovi, což dokládá erbovní výzdoba na vnější straně sedlové hrušky. V roce 1471 došlo investiturou papežského stolce k obohacení estenského erbu o zkřížené svatopetrské klíče v horizontálním poli umístěném pod horním okrajem štítu. Vévoda Ercole I. původní umístění změnil a nechal tyto klíče přemístit do vertikálního pole (sloupu), které je ve střední partii štítu a dělí ho na dvě poloviny. Přes zkřížení těchto klíčů položil středový štít s orlicí na modrém poli (starý znak Esteů). Toto sedlo je tak raritní nejen z hlediska bohaté výzdoby a bezvadného stavu zachovalosti, ale také dokládá změnu v heraldice vévodů d'Este.³

Z hmotných pramenů se další militaria odkazující na vévodu Ercola I. nedochovala. Jediným obrazovým dokladem vévodovy zbroje je obraz pravděpodobně od Dosso Dossiho, uložený v Galleria Estense v Modeně.⁴ Vévoda je zde vyobrazen v jezdecké zbroji, částečně zakryté kabátcem. Podle konstrukce ramen se

jedná o typickou produkci lombardských dílen z konce 15. století. Zbroj shodného typu se nachází také na mramorové bustě Ercola I. umístěné v Palazzina di Marfisa d'Este ve Ferrare. Jak je patrné z ramenních partií, jedná se rovněž o zbroj z lombardské produkce z konce 15. století.⁵

Ohledně výrobní proveniencie zbrojí pro potřeby Esteů můžeme vycházet z několika pramenů, které se nám dochovaly. Jako většina italské šlechty využívali Esteové v 15. století pravděpodobně výrobky dílen předních lombardských platněřů v Miláně a Brescii. V tomto období patřili tito mistři k nejlepším a zbroje od nich zásobovaly celou Evropu. Kromě těchto hlavních výrobních center existovaly v 16. století regionální dílny zakládající na dvorech velmožů, kde platněři většinou působili jen po omezenou dobu, spojenou s výrobou zakázky. Výjimečně se zde usadili na několik generací. Podobné dílny lze nalézt i ve Ferrare. Podle dochovaných dokumentů z roku 1464 byl povolán Ercolem I. do Ferrary milánský mistr Otolino da Corneto se dvěma dalšími mistry a dvěma pomocníky, aby pracoval na zbrojích pro vévodský dvůr. Později, v roce 1469 přichází do Ferrary další mistr, Giovanni da Vimercate, milánský platněř pracující v Brescii, a v 80. letech přicházejí i další mistři z Lombardie.⁶

Vedle dílny ve Ferrare byla jedním z menších center výroby zbrojí Bologna. Přestože se nám nedochovala žádná zbroj vyrobená v těchto dílnách, kterou by bylo možné identifikovat, můžeme dovozovat, že se zde vyráběly zbroje velmi kvalitní a na vysoké řemeslné úrovni, neboť k jejich odběratelům patřily takové významné rody jako d'Este a Medici. Dokládá nám to nej-

starší inventář osobní vévodské zbrojnice ve Ferrare, který nechal vyhotovit Alfonso I., vévoda z Ferrary, v roce 1508. Ten zmiňuje několik kompletních zlatených zbrojí vyrobených v Bologni. Velmi zajímavou informací je, že tyto zbroje jsou opatřeny poznámkou *alla francese* (ve francouzském stylu).⁷ Tato informace dokládá, že vlastní styl francouzských zbrojí, jak je chápeme dnes, se začíná formovat koncem první třetiny 16. století. Mohlo by se v tomto případě jednat o zbroje středoevropské produkce, které užívala francouzská armáda v Itálii na přelomu 15. a 16. století. V místním prostředí mohla tedy být specifická konstrukce těchto zbrojí vnímána jako *alla francese*. Bezpochyby se musely od klasických zbrojí lombardského typu lišit na první pohled. Můžeme se domnívat, že se jednalo o zbroje, jejichž ramenní krytí a loketní myšky neměly výrazně disproportionální tvar na levé a pravé straně jako u tradičních italských výrobků té doby. Ochranu hlavy mohl zajišťovat šálíř, a to i u jezdeckých zbrojí. Můžeme tak usuzovat podle položky z výše uvedeného inventáře, která zmiňuje „jeden šálíř zlatený s podbradím ve francouzském stylu vyrobený v Bologni“. Zbroje ve francouzském stylu byly pravděpodobně vyráběny i v Miláně, neboť několik zbrojí *alla francese* z estenského inventáře je s přípisem vyrobeno v Miláně. Zmiňuje se zde i několik kusů vyrobených v Neapoli.⁸

■ Poznámky

² Gallerie Estensi Modena (inv. č. 2461). Mario Scalini, „*Rinascimento privato*“ collezione all' ombradelle insegne estensi, in: idem – Nicoletta Giordani (pozn. 1), s. 24.

³ Lionello G. Boccia, Armature „estensi“: problemi e concomitanze, *Schifanoia*, 1988, no. 5, s. 9.

⁴ Jedná se o kopii obrazu, jejímž autorem je Luteri Giovanni di Nicollo, řečený Dosso Dossi. V současné době se nachází v Galleria Estense Modena (inv. č. 471). Ricardo Rimondi, *Estensi storia e leggende, personaggi e luoghi di una dinastia millenaria*, Ferrara 2008, s. 73.

⁵ Andrea Bacchi, Ritratto di Ercole I d'Este, in: Bentini (pozn. 1), s. 246–247.

⁶ Boccia (pozn. 3), s. 10.

⁷ Scalini (pozn. 2), s. 36. – Lionello G. Boccia, *L'armaria del museo civico medievale di Bologna*, Bologna 1991, s. 11.

⁸ Archivio Stato di Modena, Camera Ducale-Amministrazione de la casa: Armeria, registri I–XI, Inventario di armeria, 1508–1799.

Obr. 3. *Girolamo Selli* řečený *Girolamo da Carpi* (kopie), *Portrét Ercola II. d'Este, vévody z Ferrary*, inv. č. 195, *Ministero per Beni e le Attività Culturali, Gallerie Estensi*. Foto: Archivio Fotografico delle Gallerie Estensi.

Obr. 4. *Dominicus Custos*, *vyobrazení Alfonsa II. d'Este, vévody z Ferrary, Armamentarium Heroicum 1601*. Trustees of the British Museum.

Jak asi tyto zbroje vypadaly, můžeme dovodit z obrazu již zmíněného Alfonsa I., vévody z Ferrary, uloženého v Galleria Estense v Modeně (obr. 1). Vévoda je zde vyobrazen v renesanční zbroji zaalpského typu, vyrobené pravděpodobně v Itálii. Zbroj pochází z let 1525–1530 a mohlo by se jednat o zmíněný francouzský typ.⁹ Další zbroj ferrarského okruhu, vymykající se tradičním italským vzorům, můžeme nalézt na portrétu Francesca Villy z roku 1522 uloženém v Pinacoteca Nazionale v Palazzo dei Diamanti ve Ferrare.¹⁰ Markýz je zde vyobrazen v lehké zbroji, která je zdobena zlatenými pásy v basreliefu. Typově podobný styl výzdoby můžeme nalézt u torza zbroje v Armeria Albicini v Palazzo del Merenda ve Forlì náležející Brunovi Zampeschi Signore di Forlimpopoli.¹¹ Další podobně zdobenou zbroj z italského prostředí nalezneme i ve sbírce Ferdinanda II. Tyrolského na zámku Ambras, dnes v Umělecko-historickém muzeu ve Vídni (Kunsthistorisches Museum); náležela dózeti Sebastianu Vinierovi a je datována kolem roku 1540.¹²

Orientace estenských vévodů v 16. století na Francii a její kulturní prostředí je zřejmá hned v několika aspektech. Pro Alfonsa I. byla francouzská vojska vedená Gastonem z Foix velmi cenným strategickým spojencem. Ferrarští vévodové v 16. století byli také držitelé francouzského rytířského řádu sv. Michala¹³ a v neposlední řadě se francouzská princezna Renata z Valois stala manželkou Ercola II. d'Este (1508–1559). Z archivní dokumentace vyplývá, že na ferrarském dvoře působila celá řada řemeslníků zabývajících se zdobením kovů; např. dokumenty z let 1530–1560 zmiňují rodinu Pincon (Pinzoni).¹⁴ Část francouzských řemeslníků přišla do Ferrary se dvorem francouzské princezny Renaty z Valois, a i ti pravděpodobně přispěli k ovlivnění místního kulturního prostředí.

Zbroj Ercola II., vévody z Ferrary, se bohužel do dnešní doby nedochovala nebo ji není zatím možné bezpečně identifikovat. Ve sbírce Galleria Estense v Modeně se však dochovalo torzo zdobené zbroje, zádový plát, šosa a zbroj nohou (obr. 2), která je prezentována jako jeho zbroj.¹⁵ Přilba k této zbroji se nachází v Metropolitan Museum of Art v New Yorku a zbroj paží včetně ramen v Musée de l'Armée v Paříži.¹⁶ Prsní plát v modenské galerii je novodobou re-

3

konstrukcí. Tato zbroj bezpochyby patřila do sbírky vévodů d'Este, ale její připsání osobě Ercola II. není průkazné. Svou výzdobou koresponduje převážně se zbrojí Alessandra Farnese, vévody z Parmy a Piacenzy, uloženou v Museo di Capodimonte v Neapoli.¹⁷ Svým střihem odpovídá zbrojím z 50.–60. let 16. století a Ercolovi II. by sloužila na sklonku jeho života. Ve sbírce Galleria Estense v Modeně se dochoval obraz Ercola II., který je na něm vyobrazen v odlišné zbroji (obr. 3).¹⁸ Jedná se o portrét celé postavy, která je oděna ve zbroji včetně bot a přilby. Prsní plát a šosa zakrývá vyšívaný kabátec. Tato vyobrazená zbroj je zdobena širokými zlatenými pruhy, které nejsou v souladu s úzkými listelami na dochované zbroji. Jediným společným znakem je, že dekorativní pásy na přilbě lemují tenká linka s malými lilijemi jako na zbroji z Modeny. Tyto liliové lemy spolu s akantovým dekorem jsou typické pro okruh estenského dvora a byly pravděpodobně ovlivněny francouzskými vzory. Mezi další předměty připisované Ercolovi II. se řadí dřevěný štít potažený kůží s vnějším figurálním reliéfem uložený ve sbírce muzea Poldi Pezzoli v Miláně.¹⁹ Na vnitřní straně štítu je dochována výzdoba obsahující erb vévodů d'Este obtočený francouzským Řádem sv. Michala. Tento štít je datován do roku 1528 a je spojován s událostí svatby s francouzskou princeznou Renatou z Valois.

Poslední vévoda z Ferrary, Alfonso II. d'Este (1533–1597), syn Renaty z Valois a Ercola II., patří k nejvýznamnějším osobám estenského rodu 16. století. Důležitost jeho osoby doklá-

4

■ Poznámky

9 Boccia (pozn. 3), s. 10.

10 Tento portrét patří do sbírky Pinacoteca ve Ferrare, kterou spravuje Galleria Estense v Modeně (inv. č. 195). Mario Scalini, *Appunti per lo studio delle armerie estensi* (pozn. 1), s. 324. – Concetto Nicosia, in: Bentini (pozn. 1), s. 424–425.

11 Mario Scalini, *Appunti per lo studio delle armerie estensi* (pozn. 1), s. 320.

12 Zbroj je uložena v Hofjagd- und Rüstkammer ve Vídni (inv. č. A 984). Jakob Schrenck von Notzing, *Die Heldenrüstkammer (Armamentarium Heroicum). Erzherzog Ferdinands II. auf Schloss Ambras bei Innsbruck*, ed. Bruno Tomas, Osnabrück 1981, s. 201.

Lionello G. Boccia – E. T. Coelho, *L'arte dell'armatura in Italia*, Milano 1967, s. 356.

13 Řád sv. Michala (Ordre de Saint-Michel) byl založen 1. srpna 1469 v Ambois francouzským králem Ludvíkem XI. Tento rytířský řád byl určen především pro členy královské rodiny, přední šlechtice království a některé zahraniční prince. Vyobrazení Esteů s Řádem sv. Michala odkazuje na příbuzenskou vazbu s rodem Valois.

14 Boccia (pozn. 3), s. 12.

15 Scalini (pozn. 2), s. 28.

16 Stuart W. Pyhrr, *European helmets 1450–1650*, New York 2000, s. 27. – Scalini (pozn. 2), s. 28.

17 Lionello G. Boccia, *L'antica Armeria Segreta farnesiana*, in: Lucia Fornari Schianchi – Nicola Spinosa, *I Farnese, Arte et Collezionismo*, Milano 1995, s. 160.

18 Nepublikováno.

19 Lionello G. Boccia – J. A. Godoy, *Museo Poldi Pezzoli, Armeria I*, Milano 1985, s. 302.

Obr. 5. Zbroj Alfonza II. d'Este, Itálie 1550–1560, inv. č. A 765. Kunsthistorisches Museum Wien, Hofjagd- und Rüstkammer.

dá i Alfonsovo zařazení mezi významné osobnosti ve sbírce jeho švagra arcivévody Ferdinanda Tyrolského. Zde byl začleněn do tzv. *Heldenrüstkammer* (Zbrojnice hrdinů) vedle významných vládců a vojevůdců.²⁰ O předměty do této sbírky požádal jménem svého pána arcivévodův sekretář Jakob Schrenk von Notzing vévodu z Modeny Cesara d'Este, nástupce Alfonza II. Ve svém dopise z 20. srpna 1599 prosí Notzing o zaslání zbroje po vévodovi z Ferrary a dokládá, že bude spolu s obrazem a výčtem jeho hrdinských činů začleněna do sálu *Heldenrüstkammer*.²¹ Osobnost vévody a jeho vyobrazení (obr. 4) byly přirozeně zaneseny rovněž do známého obrazového „katalogu“ této sbírky arcivévody Ferdinanda Tyrolského *Armamentarium Heroicum* (latinská verze byla publikována roku 1601, německá verze 1603). Tato zbroj se dodnes nachází ve sbírce Uměleckohistorického muzea ve Vídni (obr. 5).²² Jedná se o třčtvrteční zbroj italské provenience bohatě zdobenou leptem a zlacením. Výzdobné pásy lemuje tenká linka s malými liliemi. Ve sbírce se dochoval i obraz, na němž je v této zbroji Alfonso II. d'Este vyobrazen. Jeho portrét se shodnou zbrojí se nachází také v expozici Palazzina di Marfisa d'Este ve Ferrare a v Metropolitan Museum of Art v New Yorku (obr. 6).²³

Další zbrojí připisovanou Alfonzu II. d'Este je exemplář nacházející se ve sbírce Wallace Collection v Londýně.²⁴ Údaj o příslušnosti této zbroje vévodovi d'Este vychází z původního inventáře sira Jamese Wallace a nelze jej podepřít jinými důkazy. Jedná se o přepychovou půlzbroy bohatě zdobenou plastickými reliéfy a zlacením, datovanou kolem roku 1590, jedno z vrcholných děl italského manýrismu. Tato práce je připisována milánskému platněři Luciu Marlianimu, řečenému Piccinino.

Identifikace zbrojí bez ikonografických podkladů je velmi obtížná a závěry mohou být velmi různorodé. Proto jakákoli nová indicie, která obohatí dosavadní znalosti, je velkým přínosem. Za takovouto indicii lze považovat nález

■ Poznámky

²⁰ Schrenck von Notzing (pozn. 12), s. 167–171.

²¹ Boccia – Curti (pozn. 1), s. 139.

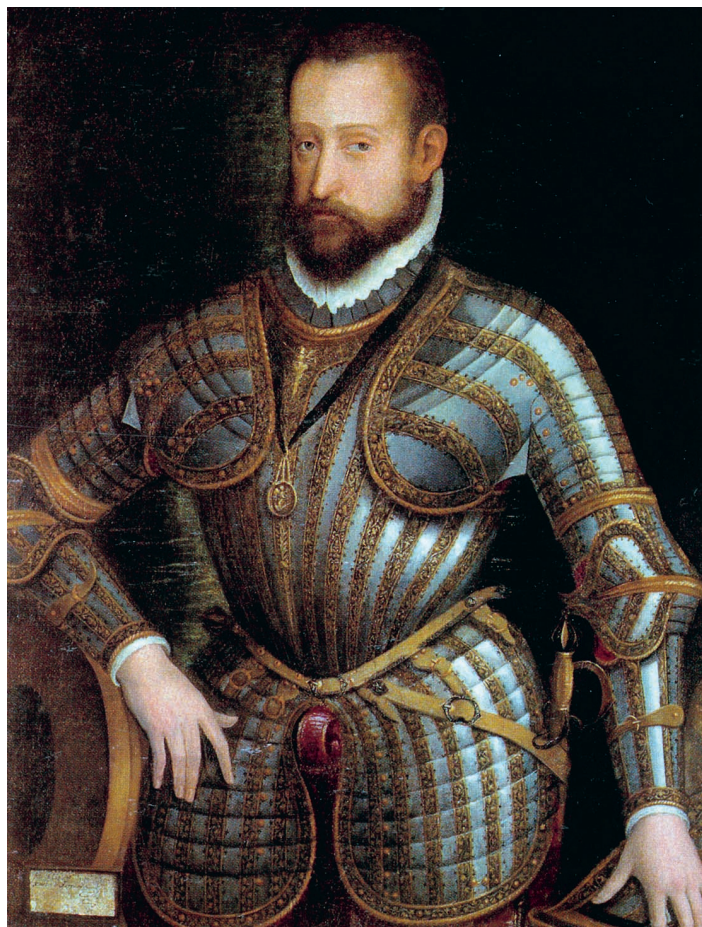
²² Zbroj je uložena v Hofjagd- und Rüstkammer ve Vídni (inv. č. A 765). – Mario Scalini, *Appunti per lo studio delle armerie estensi* (pozn. 1), s. 191.

²³ Charles Sterling, “XV–XVIII Centuries”, in: *The Metropolitan Museum of Art: A Catalogue of French Paintings, Vol. 1*, Cambridge 1955, s. 60.

²⁴ Uloženo ve sbírce Wallace Collection v Londýně (inv. č. A 51). James Mann, *European arms and armour. Volume I: text with historical notes and illustrations: Armour*, London 1962, s. 63–65, plate 32.

6

7

Obr. 6. Alfonso II. d'Este, olej na plátně, Itálie (Ferrara) 16. století. Metropolitan Museum of Art, New York. Gift of William H. Riggs, 1913 (14.25.1870)

Obr. 7. Alfonso II. d'Este, olej na plátně, Itálie, 16. století, soukromá sbírka. Foto: Aukční dům Dorotheum.

obrazu neznámého vévody z Ferrary, který byl dražen v aukčním domě Dorotheum ve Vídni v roce 2000 (obr. 7).²⁵ Jedná se o polofiguuru muže ve zdobené zlatené zbroji s částí textu „Allo(?) illustrissimo (?) signor A. fen (?) Duca di Ferrara“ o rozměrech 113,5 × 85 cm.

Vyobrazení vévody z Ferrary na tomto obraze je velmi pozoruhodné hned z několika hledisek. Za prvé je to postavení figury opírající se o dělo, která se podobá koncepci staršího rodového portrétu z počátku 16. století. Koncepční předlohou by mohl být portrét Alfonsa I. d'Este, vévody z Ferrary, od Sebastiana Filippi, řečeného il Bastianino.²⁶ Zde je vévoda zobrazen, jak se opírá pravou rukou o ústí dělové hlavně. Tímto atributem bezpochyby připomíná slavné slévárenské dílny ferrarského vévodství a pravděpodobně poukazuje i na vítězství v bitvě u Ravenny v roce 1512, kde estenská děla pod velením vévody Alfonsa I. sehrála zásadní roli. Za druhé je to samotná zbroj, která se

svým střihem řadí do poloviny 16. století. Její konstrukce je v několika detailech neobvyklá pro italské prostředí a jeví se být jakousi kombinací italsko-francouzského stylu. Nakonec je to vlastní identifikace zobrazené osoby vévody z Ferrary. Vyjdeme-li z první části nápisu na obraze „Allo“, mělo by se jednat o vévodu Alfonsa. Podle datace zbroje by této době odpovídal pouze Alfonso II. Pro úplnou jistotu je nutné srovnání obličejových rysů. K porovnání lze použít vyobrazení ze souboru tří portrétů ve sbírce tyrolského zámku Ambras. Zde jsou v květinovém věnci zpodobeni: Alessandro Farnese, vévoda z Parmy a Piacenzy, arcivévoda Ferdinand II. Tyrolský a Alfonso II. d'Este, vévoda z Ferrary (obr. 8).²⁷ Kolekce je dílem neznámého německého malíře. Na obraze je vévoda znázorněn jako vládce Ferrary, beze zbroje, v bílém kabátci. Rysy obličeje i pozice hlavy jsou až nápadně shodné se zkoumaným portrétem vévody d'Este ve zbroji a působí dojmem, že oba vycházejí z jedné předlohy. Z tohoto srovnání lze vyvodit, že portrétovaná osoba ve zbroji je Alfonso II. d'Este, vévoda z Ferrary, zhruba ve věku kolem 40 let – vycházíme-li z datace ambraské malby (1575). Pro tuto časovou disproporci je nutné najít uspokojivé vysvětlení. Nabízí se hned dvě. Buď vévoda užíval oblíbenou zbroj po delší časové období, nebo se nechal portrétovat ve své starší zbroji, ke které měl velmi osobní vztah, což je více pravděpodobné. Stejnou paralelu nalézáme i u Ferdinanda II. Tyrolského na jeho portrétu z roku 1557, kde je oblečen do zbroje z tzv. Orlí soupravy (Adlergarnitur) z roku 1547.²⁸

Ve sbírce zámku Konopiště se nachází zbroj (obr. 9), jež svým tvarem a výzdobou odpovídá té, ve které je na nově objeveném portrétu zob-

■ Poznámky

²⁵ Aukční katalog, *Alte Meister, Dorotheum Wien*, 7. června 2000, položka č. 195.

²⁶ Tento portrét je uložen v galerii Palatina ve Florencii (inv. č. 311). – Nicosia (pozn. 10), s. 388–389. Další portrét vévody Alfonsa I. d'Este se nachází ve sbírce The Metropolitan Museum of Art v New Yorku (inv. č. 14.25.1874).

²⁷ Katharina Seidl, Herzogin Barbara – „allain, dass mir die waill gar lang ist“, in: Alfred Auer – Sabine Haag (edd.), *Nozze italiane: österreichische Erzherzoginnen im Italien des 16. Jahrhunderts*, Wien 2010, s. 117.

²⁸ Blanka Kubíková – Jaroslava Hausenblasová – Sylva Dobalová (edd.), *Ferdinand II. Arcivévoda Ferdinand II. Habsburský: renesanční vladař a mecenáš: mezi Prahou a Innsbruckem*, Praha 2017, s. 113.

8

razen vévoda Alfonso II.²⁹ Stylem výzdoby je velmi podobná zobrazení zbroji Francesca Villy z roku 1522 a také zbroji Sebastiana Vienery ze sbírky Ferdinanda II. Tyrolského na Ambrasu. Výzdobné listy lemuje tenká linka s lilie-
mi. Jejím srovnáním s vyobrazenou předlohou se budeme věnovat podrobněji.

Zbroj se bohužel nedochovala kompletní a některé části jsou značně poškozené nebo zdeformované. Základem je uzavřená límcová přilba s vysokým hřebenem, který je v přední části poškozen proražením a deformací. Na spodní části přilby schází lamelový límec (nedochoval se) a dolní okraj kolem krku je poškozen zdeformováním. Její původní tvar a konstrukci lze odvodit od exempláře přilby Alfonsa II. z Uměleckohistorického muzea ve Vídni. Boční stěžejkové zapínání přilby s podbradím je původní konstrukce, ale chybějící pant na zvonu je novodobá rekonstrukce. Fi-

xace dolního dílu hledí s podbradím je řešena šroubem s křídlovou maticí sloužící k propojení obou dílů. Tato konstrukce může být původní a vyskytuje se často u italských turnajových přileb. Spojení horního dílu hledí s dolním umožňuje velký čep s otvorem a jisticím háčkem, který je zajištěn přitlačným šroubem. Může se jednat o původní konstrukci, ale háček je pravděpodobně novodobá rekonstrukce. V čelní partii hledí a na bocích jsou patrné stopy po zásazích sečné zbraně. Podle četnosti a směru sečných zásahů byla přilba používána k pěším turnajovým hrám s mečem. Poškození hřebenu je ale způsobeno silnou údernou zbraní, nebo k němu mohlo dojít později nevhodným zacházením. Porovnání přilby s vyobrazeným exemplářem není možné, neboť se na obraze vyskytuje jen horní část hledí, ale i to plně odpovídá konstrukci přilby z Konopiště.

Obr. 8. Alfonso II. d'Este, vévoda z Ferrary, olej na dřevě, Německo 1575, inv. č. 7966, Kunsthistorisches Museum Wien, Gemäldegalerie (Porträtgalerie Schloss Ambras Innsbruck).

Plátový límec se ke zbroji nedochoval, a není tedy předmětem srovnání. Další částí je prsní plát s pohyblivými průramky a vysokými ochrannými lemy. Na pravé straně má čtyři otvory pro upevnění dřevcové opěrky. Tyto otvory umožňovaly posun umístění opěrky ve dvou pozicích podle potřeby jezdce. Podle konstrukce byl používán k polní zbroji bez možnosti montáže zesilujících plátů. Bohužel se nedochoval kompletní a scházejí lamely šorcu (nedochovaly se). Svým tvarem a počtem zdobných listů se shoduje s vyobrazeným exemplářem. Podle obrazu tvořil šorc jednu pohyblivou lamelu, na které byly umístěny řemeny na šosy. Současné řemení pro zavěšení šosů je nepůvodní konstrukce, stejně jako boční stěžejkové zapínání. K dolnímu okraji jsou připnuty sedmidílné lamelové šosy, na nichž jsou také patrné stopy poškození. Na obraze jsou lamely složeny z osmi dílů a při porovnání tvaru šosů je zřejmé, že u dochované části scházejí horní lamely, kde byly připevněny přezky. To vysvětluje, proč jsou přezky na šosech nepůvodní (novodobý doplněk). V porovnání s obrazem tato část zbroje včetně šosů zcela odpovídá vyobrazení.

Zádový plát tvoří jeden kus, který je neúplný a schází mu šorcová lamela. Pravděpodobně vypadala tak jako u exempláře z Uměleckohistorického muzea ve Vídni, s mírným vykrojením ve středové části. Spojení se zádovým plátem bylo pomocí řemení na ramenou a řemenem v pase. Porovnání tohoto dílu s obrazem není možné vzhledem ke kompozici malby, kde zádové partie logicky zobrazeny nejsou.

Zbroj paží je symetrická, s velkými ramenními křídly. Pravá paže má velké křídlo nárameníku bez vykrojení pro dřevce a náležela k pěší sestavě soupravy. Nadloketní lamely se dochovaly pouze dvě. U italských zbrojí jsou obvyklé tři a na vyobrazení je jich zobrazeno pět. Předloktí je složeno ze dvou kůrek spojených panty a fixovaných stěžejkou s čepem. Tato konstrukce je pozdější montáž, protože kůrky mají být spojeny přezkou a koženým řemínkem. U levé paže je ramenní křídlo shodné konstrukce i velikosti, jen je doplněno o dva šrou-

■ Poznámky

29 Zbroj je uložena na Konopišti (inv. č. K 10442). Stanislav Hrbatý, *Chladná krása plátové zbroje*, Hradec Králové 2007, s. 75–78. Idem et al., *Poklady zbrojnic na Státních hradech a zámcích ve správě Národního památkového ústavu*, Brno 2017, s. 150–151.

by pro upevnění zesilovacího plátu. Tato konstrukce svědčí o jezdeckém turnajovém užití. Nadloketní lamely se na této paži dochovaly tři. Stejně jako na rameni je i myška levé ruky doplněna šroubem pro zesilující plát. Předloketní kůrky jsou uzamykatelné na pevný čep. Stejně jako u pravé ruky je tato konstrukce pozdější montáž a kůrky mají být spojeny přezkou a koženým řemínkem. Při porovnání dochovaných částí s obrazem můžeme konstatovat shodu v konstrukci a výzdobě. Ramenní křídla jsou symetrická stejně jako na obraze a skládají se ze čtyř dílů, což je pro italskou práci značně atypické. Takováto konstrukce je spíše obvyklá u francouzských dílen. Nicméně zbroj Alfonsa II. z Uměleckohistorického muzea ve Vídni má také čtyřdílné nárameníky a mohlo by se tedy jednat o jakýsi francouzský vzor oblíbený na ferrarském dvoře. Upevňovací šrouby pro montáž zesilujících plátů nejsou na obraze patrné. Snad se jedná pouze o umělcovu úpravu, aby kompozice symetričnosti nebyla narušena, nebo mohlo jít o jinou část soupravy, která tyto šrouby neobsahovala.

Ze soupravy se dochovala pouze pravá turnajová pěstnice pro jezdecký turnaj. Tato rukavice má prodlouženou prstovou lamelu, která po uzavření zcela obepíná dřevec. Prstové rukavice se u soupravy nedochovaly. U zbroje se nachází ještě jedna rukavice shodné konstrukce s velmi podobným stylem výzdoby. Tato druhá turnajová rukavice náležela k zcela jiné zbroji. Dle odlišných znaků výzdoby by se mohlo jednat o turnajovou zbroj Cornelia Bentivoglia.³⁰ Porovnání tohoto dílu s obrazem není možné, neboť se zde žádné plátové rukavice nenacházejí.

Poslední částí je úplná zbroj nohou s plně uzamykatelnými lýtky. Panty na lýtku jsou nepůvodní a jedná se o novodobou rekonstrukci. Také zde schází části upínacího řeméní, včetně kožené manžety na horním dílu nástehenky. Dolní okraje holenního plátu jsou dodatečně upraveny vykrojením plechu. Součástí zbroje nohou nebyly lamelové plátové boty, ale používaly se samostatně zavěšené třmenové boty, které byly součástí sedlové výbavy. Na Konopišti se dochovala pouze pravá bota k vídeňské zbroji Alfonsa II. d'Este (obr. 10). Tato třmenová bota je však součástí sestavy k jiné zbroji.³¹ Druhá do páru, tedy levá třmenová

9

■ Poznámky

30 Část soupravy Cornelia Bentivoglia datované do roku 1560 se nachází ve sbírce Wallace Collection v Londýně (inv. č. A 53). Mann (pozn. 24), s. 66–67, plate 35.

31 Tato zbroj je vedena na Konopišti (inv. č. K 10474). Nepublikováno.

Obr. 9. Zbroj Alfonsa II. d'Este, Itálie 1540–1550, inv. č. K 10442, státní zámek Konopiště. Foto: Miroslav Beneš, 2016.

10

bota, se nalézá v Galleria Estense v Modeně (obr. 2) a zůstala tam patrně se zbytky sbírek, které nebyly včas převezeny na Catajo nebo do Vídně.³²

Celkovým porovnáním lze konstatovat, že zbroj na obraze je skutečně totožná s dochovaným exemplářem ve zbrojnici zámku Konopiště. Kromě několika částí, které se u zbroje z Konopiště nedochovaly, všechny ostatní partie odpovídají. Také vzhledem k výzdobným a konstrukčním detailům je tato zbroj jedinečná ve světovém měřítku a nemá mnoho srovnání.

Neméně zajímavá jsou i srovnání s dochovanou zbrojí Alfonse II. d'Este z Uměleckohistorického muzea ve Vídni (obr. 5).³³ Na první pohled se jedná o jiný typ zbroje, nicméně zachovává velmi zajímavé detaily. Prvním detailem je konstrukce vlastní přilby, která vychází z italských vzorů, ale modelace a konstrukce hledí včetně jeho jisticích mechanismů je nápadně stejná. Dalo by se říci, že co chybí na exempláři v Uměleckohistorickém vídeňském muzeu, nachází se na Konopišti a naopak. Pozoruhodné je především tvarování horního dílu hledí s průzorem. Tato forma se vyskytuje například na zbroji v Musée de l'Armée v Paříži a bývá označována jako francouzská práce.³⁴

Neméně zajímavý je zajišťovací systém sloužící ke spojení horního a dolního dílu hledí. Na vídeňském exempláři se sice nedochoval, ale

podle mohutného výřezu a otvoru pro nýty šlo bezpochyby o shodný mechanismus, jaký se dochoval na Konopišti. Dalším velmi zajímavým konstrukčním detailem je i čtyřdílné členění nárameníků, které italské dílny nepoužívají. V neposlední řadě je to i detail výzdoby. Jedná se o motiv lilí spojený s tenkou linkou lemující výzdobné listy. Modelace liliových květů má shodné znaky a dalo by se dokonce spekulovat o tom, že může odkazovat na lilie v erbě Esteů a na příbuzenskou vazbu k rodu Valois.

Identifikace výrobní provenience je velmi obtížná. Tato zbroj byla vyrobena bezpochyby ještě před ustanovením Alfonse II. vévodou v roce 1560. Mladý Alfonso strávil část svého života ve Francii, kde se nacházel i v době skonu svého otce Ercola II. Mohlo by se tedy jednat o zbroj vyrobenou italskými platněři ve Francii, například v Tours, nebo by mohlo jít o práci italskou s důrazem na určitá konstrukční specifika převzatá z francouzského prostředí. Během své vlády využíval vévoda Alfonso II. tradiční dílny v Lombardii, ale také si zval na svůj dvůr platněře, aby pracovali přímo ve Ferrara. V díle opata Morigia *La nobilità di Milano*, které poprvé vyšlo v roce 1595, jsou zmiňováni řemeslníci pracující pro Alfonse II. d'Este, a to Antonio Romero, jako jeden z nejlepších platněřů své doby, a dekoratér jménem Martino, řečený il Ghinelo. Z dochované korespon-

Obr. 10. Pravá třmenová bota, Itálie 1550–1560 inv. č. K 10474m, státní zámek Konopiště. Foto: Petr Kříž, 2017.

dence vyplývá, že Antonio Roma (Romero) a jeho synové Pietro a Giulio přišli v roce 1589 z Milána na pozvání ferrarského vévody Alfonse II., aby pracovali na jeho zbrojích.³⁵

Identifikace zbroje vévody Alfonse II. d'Este ve zbrojnici zámku Konopiště je velkým posunem v poznání historie jednoho z nejvýznamnějších rodů renesanční Evropy a zároveň jedné z nejvýznamnějších zámeckých zbrojnic u nás. Propojení vzniklé mezi obrazem a reálnou zbrojí je v současnosti velmi vzácné a výrazným způsobem zhodnocuje fondy Národního památkového ústavu. Samotná zbroj v současnosti představuje také velmi významný doklad platněřského řemesla 16. století kombinující italské a francouzské kulturní prostředí. Zároveň je velmi cenným komparačním materiálem pro studium druhé dochované zbroje vévody Alfonse II. ze sbírky Ferdinanda II. Tyrolského v Uměleckohistorickém muzeu ve Vídni.

Text byl vypracován v rámci grantu GAČR „Arcivévoda Ferdinand II. Tyrolský (1529–1595) a jeho kulturní mecenáš mezi Prahou a Innsbruckem“, č. 17-25383S.

■ Poznámky

32 Tato část zbroje je vedena v Galleria Estense v Modeně (inv. č. 1397). – Scalini (pozn. 2), s. 29.

33 Mario Scalini, *Appunti per lo studio delle armerie estensi* (pozn. 1), s. 191.

34 Jedná se o půlzbroy pro vévodu Henriho de Montmorency (inv. č. G 74). Nepublikováno.

35 Archivio Stato di Modena, *Archivio Arti e Mestieri*, sv. 21 Armaioli, 25. Ottobre 1589.